

7.2.5.2 Tanım oluřturma

7.2.5.2.1 Tanım oluşturmada yaklaşımlar

1. Analiz yöntemi

- (51) **ilek** *a. bitb.* **1.** Gülgillerden, saplardı sürüngen, çiçekleri beyaz bir bitki (*Fragaria vesca*). **2.** Bu bitkinin güzel kokulu, pembe, kırmızı renkli meyvesi.
(Türkçe Sözlük 1998, *Dil Derneęi*)

2. Sentez yöntemi

- (52) **gökcismi, -ni** *b. A. T. Ar. gkb.* Gökyüzünde bulunana Güneř, Ay gezegenler, kuyruklu-yıllızlar, neblzler gibi bütün cisimlere verilen ortak ad.
(Türkçe Sözlük 1998, *Dil Derneęi*)

3. Kural kullanımı

- (53) **ile** *il. ve bağ.* **1.** Sözcüğün sonuna geldięindebirliktelik, iřteřlik, araç, neden ya da durum anlatan tümleçler yapmaya yarar: “*Dayan kitap ile /Dayan iř ile / Tırnak ile, diř ile.*” –A.Arif...

4. Eřanlamlılar verme

- (54) **ak, -kđ** *a.* **1.** Kar, süt gibi nesnelerin rengi, °beyaz, “kara” karşıtı. **2. s.** Bu renkte olan....

7.2.5.2.2 Tanım oluřturma ltleri

“Aristo’nun çözümlemesine dayanan geleneksel sözlüksel tanı kuralları tanımlanan sözcüğün (*Lat. definiendum*) bek ve farklılık tarafından belirlenmesini gerektirmektedir. (Landau 1989).

Tanınımın neleri içermesi gerektiği konusunda ltler:

- Bir tanım içindeki tüm sözcükler sözlükte tanımlanmış olmalıdır.
- Sözcüksel tanım, tanımlanmakta olan sözcükten anlaşılması *daha zor* olan sözcükler içermemelidir.
- Tanımlanmakta olan sözcük kendi tanımında kullanılamaz; tanımlanan sözcüğün türevleri ya da bileşenleri de –ayrı olarak tanımlanmadıkları sürece- kullanılamazlar. Fakat bir ulam bir diğerinin tanımlanmasında kullanılabilir.
- Tanım, tanımlanmakta olan sözcüğün ulamına denk düşmelidir.
(Landau 1989)

arařtırma 16

Aşağıdaki sözcüklere ilişkin tanımları inceleyiniz. Yukarıdaki ölçütlere uymayan noktaları belirtiniz.

- srmsz** *s.* Srmsz olan, az satılan ya da satılmayan.
sürtme *a.* Bir řeyi basa basa ve üst üste bir yere sürmek.
yenilikçi *s.* Teceddtperver olan, yenilikten yana olan.
ortalama *a.* Ortalamak.
hazakat *is.* uzluk
tutmak *e.* Elde bulundurma, ele alma.

Dikkat edilmesi gereken temel noktalar:

A. Döngüsellikten kaçınmak

- (55) **canlı** s. 1. Canlı olan, diri yaşayan. ...
(Okul Sözlüğü 1994)

döngüsellik türleri

- (a) *sözlüksel birim* *tanım*
A **güzellik** güzel olma durumu
B **güzel** güzelliğe sahip olan
- (b) *sözlüksel birim* *tanım*
korku **korku** durumu, insanların temel dürtülerinden biri ...
korku **korkmuş** olma durumu...

“Geçmişte, bir tanımın tanımlanmakta olan sözcüğün bir kök ve ya da türeme biçimini içermemesi gerektiğine inanılmaktaydı, ama artık bu kabul edilebilir bir uygulamadır. Ancak burada bir koşul, kullanılan sözcüğün sözlüğün başka bir yerinde düzgün biçimde tanımlanmasıdır.” (Kipfer 1984).

B. Bir tanımda kullanılan her sözcüğü tanımlamak

Tanım içinde kullanılan her sözcüğün sözlükte tanımının yapılmış olması gerekir. Tekdilli bir sözlüğü kullanırken okuyucu bir tanımda kullanılan bir sözcüğü bilmezse o sözcüğe sözlükte bakıp bulabilmelidir.

C. Maddeyi tanımlamak

Genellikle kimi sözlüklerde sözcüğü tanımlamak yerine işlevi verilir. Bu genellikle işlev sözcüklerinde görülür.

- (56) **ve** *bağ Ar.* İki kelime ya da iki cümle arasına girerek aralarında bir bağ olduğunu anlatır.
(Türkçe Sözlük 1988)
- (57) **and** [ænd, ənd, ən] a word that joins, as in *a table and four chairs; bread and butter; to buy and sell, ...*
(The Advanced Learner's)
- (58) **and** /ænd, ən, *strong*ænd/ *conj.* 1 (used to join two things, esp. Words of the same type or parts of sentences of the same importance) as well as; also: ... 2 then, afterwards
(Longman 1987)

Tanım sözcüğü tanımlanmalıdır; yalnızca sözcükten ya da onun kullanımından söz etmemelidir. Tanım O nedir? sorusuna doğrudan ve hemen yanıt vermelidir.

D. Özün önceliği

Tanım oluştururken en çok kullanılan, en çok bilinen öge öncelikle ele alınmalıdır. “Anlamın en gerekli öğeleri önce gelir. Tanımı yapan kişi, kendisini sözcüğün ne anlam taşıdığına ilişkin en ufak bir fikri olmayan bir kişinin yerine koymalı ve oluşturduğu tanımın her bir taslağında bu tür bir kişinin yapabileceği yanlış varsayımları önceden tahmin etmeye çalışmalıdır.” (Landau 1989)

E. Yenine geçilebilirlik

Sözcüğün yapılan tanımı, sözcüğün öbek içindeki kullanımında ya da bir alt maddye geçişten önceki kullanımın her bir ögesinde sözcüğün yerine geçebilmelidir.

F. Dilbilgisel işlevin yansıması

“Eğer bir tanım, tanımlanmakta olan sözcüğün yerine geçebilirse tanımlanmakta olan sözcüğün dilbilgisel işlevine ya da ulamına uygun olmalıdır.” (Landau 1989).

G. Yalnlık

Yabancı dil öğrenenler için hazırlanan sözlüklerde tanımların diğer sözlüklere göre daha yalın olması gerekir. Bu yalnlık, dilbilgisi yapıları ve tanımda kullanılan sözcüklerin çeşitliliğinde kendini göstermektedir.

H. Kısalık

Sözcük tanımlamalarında boş, gereksiz yere kullanılan sözcüklerin bulunmaması gerekir.

I. Anlam bulanıklığından kaçınma

“Tanımlardaki sözcüklerin tanımın bağlamında anlam bulanıklığına yer vermeyecek biçimde kullanılması gerekmektedir. Eğer bir tanımda kullanılan bir sözcük birden fazla anlama sahipse amaçladığı belirgin anlam tanımın geri kalanından açıkça anlaşılabilmelidir.” (Landau 1989)